

NEKI ASPEKTI EKONOMSKOG RATA

POJAM, CILJ I SREDSTVA EKONOMSKOG RATA

Pojam ekonomskog rata nije dovoljno jasno određen. Taj termin u vojnoj literaturi korišten je u prvom svetskom ratu, češće uoči drugog svetskog rata, a u toku rata su ga neke zemlje, u prvom redu Velika Britanija i SAD, zvanično usvojile.

Ekonomski rat, u stvari, i nije rat u svom osnovnom značenju pod kojim se najčešće podrazumeva opšti sukob protivničkih država, čiji je osnovni sadržaj oružana borba. Poznato je, međutim, da rat nije samo oružana borba; on je, naročito u savremenim uslovima, mnogo širi i složeniji, jer sadrži i druge oblike borbe (političku, ekonomsku, diplomatsku i dr.).

Pri razmatranju problema ekonomskog rata sa vojnostrategijskog stanovišta¹ treba poći od činjenice da je ekonomski faktor jedan od najvažnijih faktora rata, a ekonomska moć — osnova vojne i odbrambene moći svake zemlje. Jačanjem vlastite ekonomske moći jača vojna i odbrambena moć, a slabljenjem ekonomske moći neprijatelja, slabi njegova vojna moć. Merama i aktivnostima kojima se utiče na takva kretanja bitno se doprinosi postizanju ratnog cilja.

Ekonomski rat predstavlja skup mera koje jedna država ili grupa država (koalicija) preduzima u miru, naročito u uslovima zategnutih odnosa ili uoči izbijanja rata, i u ratu radi slabljenja ekonomske, vojne i odbrambene moći druge države (ili grupe država) — potencijalnog ili stvarnog protivnika². U miru, to je skup ekonomskih

¹ Ekonomski rat, posmatran u širem smislu, ima ekonomske, političke i vojne aspekte. Težište u ovom radu stavljeno je na vojni aspekt tog rata.

² U inostranoj literaturi nailazi se na razne definicije ekonomskog rata, ali je najpotpunija ona koju daje terminološki vojni rečnik SAD, u kojem se kaže da »ekonomsko ratovanje (Economic Warfare) predstavlja odbrambenu upotrebu, u vreme mira kao i u vreme rata, bilo kog instrumentarija od strane vojnih i civilnih agencija da bi se održao ili povećao ratni ekonomski potencijal jedne zemlje i njenih (verovatnih) saveznika i, nasuprot, ofanzivnu upotrebu bilo koje mere u ratu ili miru da bi se umanjio ili neutralisao ekonomski ratni potencijal (verovatnog) neprijatelja i njegovih saveznika« (Dictionary of United States Military Terms, 1955).

i političkih mera, često podržavanih vojnim sredstvima, usmerenih ka jačanju vlastitog i slabljenju protivničkog ekonomskog i vojnog potencijala. To je oblik političkih, ekonomskih i vojnih pritisaka i iscrpljivanja, koji može da traje veoma dugo i može, ali ne mora, da dovede do stvarnog rata. U ratu, mirnodopske mere ekonomskog rata, naročito one u oblasti spoljne trgovine, maksimalno se intenziviraju. U tom smislu se aktivno i u punoj meri koriste i oružane snage (za sprovođenje blokade i dr.), a preduzimaju se i mere uništavanja materijalnih dobara i privrednih objekata. Vođenje ekonomskog rata, kao dopune vojnih operacija, usklađuje se sa opštim ciljem rata, a svrha je uvek ista — paralisati ekonomski i vojni potencijal protivnika i obezbediti uslove za postizanje krajnjeg uspeha: pobeđe u ratu.

Vođenje ekonomskog rata u miru, načelno, preduzima ekonomski i vojno jača zemlja (ili grupa zemalja) protiv ekonomski i vojno slabijeg protivnika. U tom slučaju, ekonomski rat po svom karakteru je agresivan i zemlja prema kojoj se vodi prisiljena je da preduzme odgovarajuće mere zaštite ili odbrane od mera ekonomskog rata. Odbrambene mere u ekonomskom ratu su brojne i raznovrsne kao što su i ofanzivne mere tog rata. One mogu biti ne samo pasivne već i aktivne i krajnji ishod ekonomskog rata zavisi od mnogih okolnosti, uslova i odnosa snaga.

Oblici i sredstva ekonomskog rata u miru i u ratu su različiti, ali cilj, posmatran sa vojnostrategijskog stanovišta, u osnovi, uvek je isti: relativno oslabiti ekonomsku i vojnu moć protivnika i olakšati podizanje uspehu u ratu. Svaka zemlja, naime, koja preduzima vođenje ekonomskog rata u miru, u periodu priprema za rat ili u ratu teži da postigne maksimalne rezultate u pogledu korišćenja ekonomskih resursa i da onemogućiti potencijalnom ili stvarnom protivniku korišćenje izvora koji doprinose jačanju njegovog ekonomskog i vojnog potencijala.

Sredstva ekonomskog rata zavise od cilja, uslova i vremena u kojem se taj rat vodi. Za vođenje ekonomskog rata u miru³ koriste se uglavnom sredstva ekonomske politike i to u prvom redu instrumenti i mere iz oblasti međunarodnih ekonomskih odnosa (spoljna trgovina i devizni režim). Mere ekonomske politike ponekad su podržavane oružanim snagama (obezbeđenje ekonomske blokade i sl.). Sastavni deo tih mera je ekonomska i vojna pomoć inostranstvu. Te mere mogu da imaju veoma snažne efekte na vojnom, a naročito na

³ Ekonomski rat se preduzima i radi postizanja ekonomskih i političkih ciljeva. To je slučaj kada zemlja nije u ratu, ali teži ostvarivanju ekonomske i političke ekspanzije i dominacije bez upotrebe vojne sile.

ekonomskom planu.⁴ U uslovima zategnute međunarodne situacije i intenzivnijih priprema za rat, ekonomske mere dopunjavaju se političkim pritiscima i pretnjama, a nakon otpočinjanja ratnih dejstava oružane snage postaju jedno od osnovnih sredstava ekonomskog rata (sprovođenje blokade, uništavanje ekonomskih izvora i sl.).

OBLICI EKONOMSKOG RATA

Izvesni oblici ekonomskog rata javljaju se vrlo rano kao sastavni deo opšteg rata. U ratovima koje su vodile zemlje Prednje i Male Azije antičkog doba uništavana su materijalna dobra da bi se otežalo snabdevanje oružanih snaga protivnika i na taj način onemogućio njihov uspeh⁵. U ratovima koji su vođeni između grčkih državnica takođe su uništavani maslinjaci, voćnjaci i vinogradi ako se nisu mogli braniti.

Razvitkom proizvodnih snaga, trgovine i pomorstva, ekonomski rat dobija nove oblike. Ometanje ili presecanje tokova spoljne trgovine, zatvaranje luka, napadi na brodove i druge aktivnosti na kopnu i na moru postali su gotovo redovni oblici aktivnosti zaraćenih strana.

U devetnaestom, a naročito u prvoj polovini dvadesetog veka, ekonomski rat postaje jedan od osnovnih oblika borbe. Višemilion-ske armije i ratna sredstva, kojima su one bile opremljene, zahtevale su ogromne izvore snabdevanja. Dejstvima po tim izvorima ispoljavan je snažan uticaj na vojnu i odbrambenu moć zaraćenih država.

Nova tehnička sredstva, naročito vazduhoplovna, izmenila su fizionomiju rata i način njegovog vođenja. Avion je postavio nove odnose u prostoru i vremenu. Savladavši treću dimenziju, avion je omogućio da se rat prenese u pozadinu. Tako su ekonomski izvori postali strateški ciljevi vazduhoplovnih snaga, što je naročito došlo do izražaja u drugom svetskom ratu. Pojavom raketno-nuklearnih sredstava takve mogućnosti su višestruko povećane, a visok stepen

⁴ »Međunarodni ekonomski odnosi mogu poprimiti takvu važnost i postati sredstvo takvih manipulacija da trgovinski partner delimično ili potpuno izgubi svoju samostalnost« (International Encyclopedia of Social Sciences, Vol. 4, 1968, članak o ekonomskom ratu).

⁵ Kada je krenuo na sever sa svojom vojskom oko 513. godine pre nove ere, perzijski kralj Darije nije nailazio na organizovan otpor protivnika. Skiti se nisu upuštali u borbu i uz povremene konjičke prepade uzimali su stalno pred napadačem, uništavajući za sobom izvore hrane i bunare. Prema Herodotu, starogrčkom istoričaru, Darije je stigao čak do Volge, ali se morao vratiti zbog nedostatka hrane.

zavisnosti vojne moći i odbrambene sposobnosti zemlje od ekonomskih izvora povećava osetljivost na dejstva po tim izvorima⁶.

Period posle drugog svetskog rata karakteriše se stanjem ni rat ni mir. To je period tzv. hladnog rata, a ekonomski rat je jedan od njegovih vidova.

Kao što se vidi oblici ekonomskog rata su veoma brojni i raznovrsni, posebno kada se razmatra vođenje tog rata u miru i u ratu. To su ograničenje i zabrana izvoza i uvoza, blokada, bojkot, ekonomska i vojna pomoć inostranstvu, uništavanje materijalnih dobara i privrednih objekata i dr.

Ograničenje i zabrana izvoza i uvoza. U spoljnotrgovinskoj politici i praksi koriste se raznovrsne restriktivne mere, od kojih su najznačajnije carine, robna i devizna ograničenja, te delimična i potpuna zabrana uvoza i izvoza.

Carine su instrument ekonomske politike svake zemlje, ali one se koriste i kao oblik ekonomskog rata. U uslovima zategnutih međunarodnih odnosa, neke zemlje nameću tako visoke carine da učine nerentabilnim ili skoro nemogućim uvoz roba iz zemlje (ili zemalja) potencijalnog protivnika⁷. Carine su često samo prethodnica strožim i represivnijim merama, kao što su kontrola, ograničenje i zabrana uvoza i izvoza.

Zabrana izvoza i uvoza može biti delimična (ograničena po vrednosti, količini ili vrstama roba) i potpuna. Preduzima se u uslovima zategnutih međudržavnih odnosa i uoči izbivanja oružanih sukoba⁸. Zabrana izvoza (u ekonomskoj literaturi poznata i kao embargo), načelno, najpre se stavlja na isporuke naoružanja i materijala od strategijskog značaja, čime se neposredno utiče na vojnu i od-

⁶ Značaj materijalnog faktora u ratu, u savremenim uslovima, može se videti iz sledećih pokazatelja: u francusko-pruskom ratu (1870—71) od ukupnih vojnih rashoda, koji su bili relativno mali, svega 5% se odnosilo na materijalne rashode. U prvom svetskom ratu, taj procenat je povećan na oko 35%, a u drugom svetskom ratu od ukupnih vojnih rashoda, koji su predstavljali blizu jednu polovinu bruto nacionalnog dohotka glavnih zaraćenih strana, prosečno 75% su bili materijalni rashodi (izdaci za naoružanje, municiju, pogonsko gorivo i mazivo i dr.). S obzirom na sve brojnije, složenije i skuplje sisteme oružja, široku primenu automatizacije i mehanizacije u izvođenju ratnih dejstava i masovnije armije uopšte, učešće materijalnih rashoda u strukturi troškova eventualnog rata treba očekivati da bude još veće nego u drugom svetskom ratu. U takvim uslovima, dejstva i aktivnosti usmereni protiv izvora i tokova snabdevanja oružanih snaga materijalnim sredstvima iz vlastite proizvodnje ili iz uvoza mogu da budu od bitnog uticaja za njihove mogućnosti i uspeh u izvođenju borbenih dejstava.

⁷ S obzirom na veoma snažno dejstvo carina, mere koje pojedine zemlje preduzimaju na tom planu popularno se nazivaju »carinski rat«.

⁸ U doba slobodne trgovine, ograničenje ili zabrana izvoza i uvoza skoro se izjednačavala sa objavom rata.

brambenu sposobnost zemlje prema kojoj se preduzima. Karakteristične su mere kontrole i ograničavanja izvoza koje su SAD u posleratnom periodu preduzele prema SSSR-u i drugim socijalističkim državama, s ciljem da »spreče snabdevanje potencijalnog protivnika materijalima koji bi mogli biti upotrebljeni u ratu protiv SAD«⁹.

Ograničenje i zabrana izvoza i uvoza u miru preduzima se s ciljem slabljenja ekonomske i vojne moći potencijalnog protivnika, ali efekti tih mera su dvostrani — one ne utiču samo na ekonomski i vojni potencijal zemlje prema kojoj se preduzimaju, već i zemlje koja ih preduzima, jer onemogućavaju međusobnu razmenu dobara, iskustava i tehničko-tehnoloških dostignuća.

Zabrana i kontrola izvoza i uvoza naročito se zaoštravaju u vreme rata, kada zaraćene strane prekidaju međusobne ekonomske odnose. Pri tom, zaraćene zemlje teže da i drugim (neutralnim) zemljama nametnu ograničenja u trgovini sa protivničkom stranom i u tom smislu preduzimaju odgovarajuće mere kontrole¹⁰.

Zabrana izvoza i uvoza u ratu sprovodi se s ciljem da se oteža ili onemogući korišćenje spoljnih izvora za snabdevanje oružanih snaga, industrije i stanovništva uopšte, oslabi ekonomski i vojni potencijal protivnika i olakša postizanje pobede. Te mere mogu da budu veoma značajne i bitno da doprinesu bržem i lakšem rešenju koje se traži u oružanoj borbi.

Blokada. Blokada kao oblik ekonomskog rata preduzima se u periodu zategnutih međudržavnih odnosa, uoči izbijanja rata i u ratu s ciljem da se neprijatelj ekonomski izoluje i da mu se spreči održavanje trgovinskih veza sa inostranstvom. Blokada načelno sledi ograničenje i zabranu izvoza i uvoza i u tom smislu ona je deo mera

⁹ SAD su 1948. godine ograničile izvoz u SSSR i u ostale socijalističke zemlje, a 1949. god su donele Zakon o kontroli izvoza (Export Control Act of 1949). Mere ograničenja izvoza nametnule su i svojim saveznicima i u tom smislu donele Zakon o kontroli pomoći iz Programa zajedničke odbrane, koji je poznat i kao Zakon o ograničenju trgovine (Battle Act). Tim zakonom predviđena je obustava vojne, ekonomske i tehničke pomoći SAD onoj zemlji, koja dozvoli izvoz u socijalističke zemlje naoružanja, municije i drugih materijala od strategijskog značaja. Uvođenje tih mera uticalo je na naglo opadanje trgovine između Zapada i Istoka, a naročito između SAD i SSSR-a.

¹⁰ Neutralne zemlje se u ratnim uslovima javljaju kao značajna tržišta ratnih materijalnih sredstava. Zaraćene strane teže da iskoriste mogućnosti tog tržišta za sebe, a istovremeno da u tome spreče svog protivnika. Na početku prvog svetskog rata, na primer, Velika Britanija je sačinila listu zabranjenih proizvoda za izvoz u Nemačku ne samo iz Velike Britanije već i iz neutralnih zemalja. Uoči drugog svetskog rata, Velika Britanija je pripremila tzv. ratne trgovinske sporazume, kojima je neutralnim zemljama bio zabranjen izvoz u Nemačku i Italiju, a određene su im i kvote uvoza i zabranjen reeksport uvezenih roba. Sprovođenje tih sporazuma u život obezbeđeno je putem kontrole pomorskog saobraćaja, organizovanim praćenjem trgovine neutralnih zemalja sa Nemačkom i Italijom i drugim merama.

preduzetih radi kontrole striktnog sprovođenja odluka i sprečavanja njihovog kršenja.

U miru, blokada ima karakter represalija i sprovodi se u sklopu političkih, ekonomskih i vojnih pritisaka, s ciljem da se zemlja prema kojoj se preduzima prisili na ustupke. U ratu je blokada deo oružane borbe. Na njenom sprovođenju angažuju se i oružane snage, a s obzirom na geografski položaj zemlje prema kojoj se sprovodi i angažovane snage, blokada može biti pomorska, kopnena, vazдушna i kombinovana. U svim slučajevima, blokada je delimična ili potpuna.

U prošlosti je bilo više primera primene blokade kao oblika ekonomskog rata. Poznata je, na primer, Kontinentalna blokada Engleske od strane Napoleonove Francuske i njenih saveznika, preduzeta s ciljem da se onemogućí plasman engleske robe na evropskom tržištu, izazove kriza u Engleskoj i skrši njena ekonomska i vojna moć.

Na početku prvog svetskog rata, Velika Britanija je zabranila izvoz u Nemačku i zajedno s Francuskom preduzela blokadu radi ekonomske izolacije Nemačke i Italije.

Kapitalističke zemlje su 1918. godine, nakon Velike oktobarske revolucije, sprovele blokadu SSSR-a s ciljem da spreče snabdevanje Sovjetskog Saveza proizvodima potrebnim za posleratnu obnovu, da onemoguće izvoz sovjetskih proizvoda i izazovu teškoće u privredi SSSR-a.

U drugom svetskom ratu, SAD i Velika Britanija su organizovale kontrolu međunarodne trgovine i sprečavanje uvoza u Nemačku, Italiju i Japan.

U jesen 1962. godine, u vreme tzv. raketne krize, SAD su sprovele pomorsku i vazдушnu blokadu Kube i u tu svrhu angažovale oko 450 ratnih brodova i 1.200 aviona, a oko 200.000 pripadnika KoV dovedeno je u stanje pripravnosti. Blokodom je trebalo sprečiti izvoz najvažnijeg kubanskog proizvoda — šećera, izazvati ekonomsku i političku krizu i dovesti do promena politike ili rukovodstva Kube.

Poseban oblik blokade sprovode snage SAD u Južnom Vijetnamu. One patroliranjem i dejstvima sa kopna, mora i iz vazduha nastoje da spreče pritanje pomoći snagama FNO Južnog Vijetnama, kao i ekonomske veze DR Vijetnama sa inostranstvom.

Bojkot je dopunska mera zabrane trgovine i blokade, a primeњуje se u miru i u ratu. SAD su, na primer, zabranile pristajanje u svojim lukama stranim brodovima koji dolaze u kubanske luke i zapretile prekidom trgovinskih veza sa onim zemljama koje nastavljaju trgovinu s Kubom. Danas, arapske zemlje bojkotuju brodove koji pristaju u izraelskim lukama.

Ekonomska i vojna pomoć inostranstvu. Nasuprot ograničenju i zabrani izvoza u zemlje potencijalnog ili stvarnog protivnika, razvijen je sistem ekonomske, tehničke i vojne pomoći prijateljskim i savezničkim državama od strane velikih sila i blokova kako bi se stvorila opšta i pojedinačna nadmoćnost nad suparničkim državama u miru, odnosno verovatnim protivnicima u ratu. Glavni davaoci pomoći u drugom svetskom ratu, kao što je poznato, bile su Sjedinjene Američke Države, a u posleratnom periodu SAD i SSSR, a jednim delom i ostale blokovske zemlje i NR Kina. Pomoć nekim zemljama daje se i kroz vojni mehanizam NATO-pakta.

SAD su u toku drugog svetskog rata pružale pomoć na osnovu Zakona o zajmu i najmu onim zemljama »čija je odbrana bila od bitnog značaja za odbranu SAD«. Pomoć je primilo ukupno 38 država, uključujući i SSSR, a vrednost isporuka u ratnom i drugom materijalu ocenjena je na 50.200 miliona dolara.

Pomoć SAD u posleratnom periodu zasniva se na Maršalovom planu (za period 1947 — 1951) i Zakonu o uzajamnoj bezbednosti od 1951. godine, prema kojem su SAD u periodu 1950 — 1970. dale pomoć inostranstvu u vrednosti od oko 140 milijardi dolara.

Sovjetski Savez je takođe pružio znatnu ekonomsku i vojnu pomoć inostranstvu — prvih godina posle drugog svetskog rata uglavnom novostvorenim socijalističkim zemljama, a od sredine pedesetih godina i zemljama u razvoju¹¹.

Ekonomska i vojna pomoć značajno su sredstvo ekonomskog rata i instrument politike i diplomatije velikih sila¹². Posleratna praksa pokazuje da u situaciji kada zemlja-primalac pomoći teži većoj samostalnosti u vođenju unutrašnje i spoljne politike, zemlja-davalac sužava ili obustavlja pomoć kako bi primaoca pomoći prisilila na ustupke. To zemlju primaoca dovodi u težak ekonomski i vojni položaj.

¹¹ Ceni se da je SSSR u poslednjih 15 godina dao pomoć zemljama Azije i Afrike u vrednosti od oko 15 milijardi dolara. Od toga, prosečno jedna polovina je ekonomska, a druga vojna pomoć. Za razliku od SAD, koje daju pretežno besplatnu pomoć, SSSR pomoć daje uglavnom u vidu kredita, koji se najčešće odobrava pod povoljnim uslovima (dugoročne otplate, niske kamate i mogućnost vraćanja izvozom sirovina i potrošne robe).

¹² SAD su, na primer, sem postizanja užih ekonomskih ciljeva (ubrzanje obnove i razvoja evropskih zemalja, povećanje vlastitog izvoza i ublažavanje problema nezaposlenosti), pružanjem pomoći težile i otklanjanju opasnosti od socijalnih pokreta u nekim zapadnoevropskim zemljama u prvim posleratnim godinama, sprečavanju procesa oslobađanja afro-azijskih zemalja, zadržavanju postojećeg stanja u Latinskoj Americi i ekonomskom i vojnom jačanju Zapada uopšte.

Uništavanje materijalnih dobara i razaranje privrednih potencijala. Uništavanje materijalnih dobara u ranijim ratovima je uglavnom sprovedeno na okupiranoj teritoriji s ciljem da se neprijatelju onemogućí korišćenje tih dobara za snabdevanje svojih oružanih snaga. Za vreme Napoleonovih ratova, na primer, Rusi su u toku povlačenja palili čitava sela i gradove da bi otežali snabdevanje Napoleonove armije. U drugom svetskom ratu, iz evropskog dela SSSR-a evakuisana su mnoga industrijska postrojenja s ciljem njihovog daljeg korišćenja za potrebe fronta, ali i radi uskraćivanja neprijatelju da ih koristi. U toku našeg NOR-a preduzimane su mere od strane narodnooslobodilačkih odbora, rukovodstava, komandi, jedinica i naroda uopšte da se neprijatelju uskrati ili onemogućí korišćenje ekonomskih izvora sa naše teritorije. Međutim, takve akcije bile su ređe i vezivane su pretežno za front. Razvojem avijacije stvoreni su uslovi prenošenja dejstava u duboku pozadinu neprijatelja radi razaranja njegovih privrednih objekata i izvora snabdevanja oružanih snaga i stanovništva. Takva dejstva su koristile savezničke snage u drugom svetskom ratu, a SAD ih široko koriste i u ograničenim ratovima — Koreji, Kubi i naročito u Vijetnamu¹³.

Neuporedivo veće mogućnosti razaranja i uništavanja mogu se postići u eventualnom nuklearnom ratu, jer se na celoj dubini ratišta mogu podvrgnuti jednovremenom udaru svi vojni i ekonomski ciljevi protivnika. Pri tom, udari po objektima u dubini teritorije po obimu, značaju i posledicama mogu prevazići udare po osnovnim grupacijama oružanih snaga. Stoga, u uslovima primene nuklearnih borbenih sredstava ideju o mogućnosti postizanja pobeđe uništavanjem protivnikovog industrijskog potencijala i podirvanjem moralnog duha stanovništva, zastupa veći broj vojnih teoretičara i stratega velikih sila.

Na shvatanje o mogućnosti postizanja pobeđe ili značajnijem doprinosu pobeđi dejstvima po industrijskim objektima utiču i karakteristike privreda razvijenih zemalja. Visok stepen industrijalizacije, elektrifikacije i urbanizacije uopšte povećava osetljivost privrednih struktura od dejstva razaranja. U savremenim uslovima, posebno su osetljivi energetske izvori, komunikacijski čvo-

¹³ Avijacija SAD od avgusta 1964. godine sistematski dejstvuje po ciljevima na teritoriji DR Vijetnama. Ceni se da je tim dejstvima porušeno blizu 90% privrednih objekata i objekata na komunikacijama.

U Južnom Vijetnamu, snage SAD, da bi otežale položaj Oslobodilačke armije, preduzimaju posebne operacije protiv izvora hrane (spaljivanje pirinčanih polja), zaplenjuju ili uništavaju pirinač kod seljaka, a iz aviona zadržavaju pirinčana polja uništavajućim i otrovnim materijama (defolijantima) ili zapaljivim sredstvima.

rovi, veliki industrijski kompleksi i sl. Ti objekti su istovremeno od velikog značaja za manevar, snabdevanje i borbenu upotrebu oružanih snaga.

Pretnja razaranjem vitalnih objekata i izvora ekonomskog i vojnog potencijala protivnika postala je bitan elemenat strategije velikih sila.

Od ostalih oblika ekonomskog rata vredno je istaći *trku u naoružanju*, koju načelno forsira ekonomski jača sila, pored ostalog i radi ekonomskog iscrpljivanja i vojnog slabljenja potencijalnog protivnika. Ekonomski slabija zemlja, naime, mnogo teže podnosi teret naoružanja jer prekomerni vojni rashodi negativno utiču na životni standard njenog stanovništva i na mogućnost proširene reprodukcije njene privrede, a time i na njenu vojnu moć i odbrambenu sposobnost, naročito ako se taj problem posmatra dugoročno. Usko povezano s tim je i dugoročna i sistematska pretnja, kojom se utiče da zemlja prema kojoj je usmerena stalno odvaja znatan deo svog nacionalnog dohotka za potrebe oružanih snaga i odbranu uopšte. Na taj način se slabi ekonomska moć kao jedan od bitnih uslova odbrambene sposobnosti te zemlje.

ODBRAMBENE MERE U EKONOMSKOM RATU

Mere ekonomskog rata, mada u prošlosti nisu bile odlučujuće u pogledu krajnjeg ishoda sukoba, mogu imati veoma značajne efekte na ekonomsku moć i odbrambenu sposobnost zemlje, naročito kada se preduzmu iznenada.

Odbrambene mere u ekonomskom ratu su brojne i raznovrsne, a preduzimaju se blagovremeno s ciljem da se ublaže posledice eventualnog ekonomskog rata. U te mere spadaju zaštitne carine i ograničenje ili zabrana uvoza, oslobađanje zavisnosti od inostrane ekonomske i vojne pomoći i od uvoza proizvoda od strategijskog značaja¹⁴, stvaranje zaliha sirovina i ratnih materijala, zaštita izvora ekonomskog i vojnog potencijala od dejstva razaranja i dr.

Zaštitne carine, ograničenje i zabrana uvoza. Razvojem spoljne trgovine svaka zemlja stiže određene prednosti pod uslovom da se

¹⁴ U pripremama za drugi svetski rat Sile osovine su, pored ostalih mera, težile da u što većoj meri razviju autarhične privrede i oslobode se zavisnosti od uvoza, Italija je ustavom proklamovala autarhičnu privredu, a Nemačka je pokušala da to načelo sprovede u praksi. Te zemlje su nastojale da same sebi osiguraju sirovine i materijale potrebne za vođenje rata. Ukoliko nisu mogle dobiti prirodne, one su pokušavale da ih zamene veštačkim.

takva trgovina odvija na bazi stvarnog poštovanja određenih principa. Međutim, to uvek nije slučaj, a kada se vodi ekonomski rat, onda se gotovo svi principi spoljne trgovine krše. Zato se javlja potreba da se u određenim situacijama uvode razne restriktivne mere zaštitne carine, prelevmani, ograničenje ili zabrana uvoza) radi zaštite od takvog uvoza koji bi mogao bitnije da utiče na unutrašnje tržište, ekonomski razvoj zemlje, njenu vojnu moć i odbrambenu sposobnost.

Oslobađanje zavisnosti od inostrane pomoći. Primanje inostrane pomoći (ekonomske i vojne) dobro je i korisno ukoliko ta pomoć nije uslovljena političkim i vojnim ustupcima. Davaoci pomoći, međutim, nastoje da kroz pružanje pomoći postignu prestiž, ostvare političku i vojnu dominaciju u pojedinim zemljama i delovima sveta, a u određenim situacijama pomoć koriste za pritisak i ucenu. Na taj način za primaoca pomoći uvek je prisutna opasnost da pomoć bude obustavljena što može da ima negativne ekonomske i vojne posledice. Zato je za svaku zemlju poželjno da se oslobodi zavisnosti od inostrane pomoći, naročito one koja se prima na bazi bilateralnih aranžmana, posebno kada takva pomoć nije diktirana stvarnim ekonomskim i vojnim razlozima. Ekonomska, a naročito vojna pomoć koja se prima u naoružanju i vojnoj opremi zamenjuje se sredstvima iz vlastite proizvodnje i uvozom iz više zemalja.

Razvoj privrednih grana od bitnog strategijskog značaja. U politici ekonomskog razvoja svake zemlje bitno mesto zauzimaju zahtevi strategije i potrebe odbrane, pri čemu se, pored ostalog, ima u vidu obezbeđenje redovnog snabdevanja oružanih snaga, industrije i stanovništva u kriznim situacijama i u ratu. To je naročito značajno i aktuelno u savremenim uslovima kada se veoma često javljaju poremećaji na međunarodnom tržištu, a mere ekonomskog rata i njihovi efekti povećavaju. Zbog toga se ukazuje potreba stimulisanja razvoja industrijskih grana ili proizvoda od bitnog strategijskog značaja čak i kada za to ne bi postojala potpuna ekonomska opravdanost. Značajno mesto u tome zauzima teška i mašinska industrija, zatim hemijska industrija i industrija naoružanja i vojne opreme.

Stvaranje zaliha strategijskih sirovina i materijala. U sklopu opštih priprema za rat, a time i za odbranu u ekonomskom ratu, velika pažnja se posvećuje stvaranju zaliha sirovina i materijala od strategijskog značaja kako bi se obezbedio nastavak proizvodnje naoružanja i vojne opreme i funkcionisanje ratne mehanizacije u kriznim situacijama i u ratu. To naročito važi za uvozne sirovine, reprodukcione materijale i pogonska goriva, jer bi prekid tokova njihovog

pritanja, u protivnom, mogao dovesti u pitanje proizvodnju koja se na njima zasniva i upotrebu ratne tehnike¹⁵.

Zaštita izvora ekonomskog i ratnog potencijala. Zaštiti izvora ekonomskog i ratnog potencijala u savremenim uslovima se pridaje posebna važnost. Na tom planu preduzima se disperzija privrednih objekata i njihova aktivna odbrana. Za važnija postrojenja organizuje se evakuacija i izgradnja podzemnih skloništa. Izvanredan primer u tome pruža DR Vijetnam, čija privreda nastavlja sa radom uprkos sistematskog i masovnog dejstva američke avijacije, jer su mnoga industrijska postrojenja blagovremeno evakuisana i smeštena pod zemlju.

Magistar ekonomije
major, Todor MIRKOVIĆ

LITERATURA:

- Vojna enciklopedija*, tom 2, str. 717, članak: Ekonomski rat
Međunarodna enciklopedija društvenih nauka, tom 4, — Ekonomski rat (Economic Warfare)
Časopis KoV SAD: *Military Review* za mart 1966. god., članak: Ekonomski rat (Economic Warfare)
Časopis grčkih oružanih snaga: *Geniki stratiotiki epitheorisis* br./71, članak: Sirovine u nacionalnoj odbrani
Robert Loring Alen: *Sovjetsko ekonomsko ratovanje* (Soviet Economic Warfare), Vašington, 1963.
Džon Klark: *Nova ekonomika nacionalne odbrane* — poglavlje o ekonomskom ratu — Njujork, 1963.
Gortan Slavko, vazd. major: *Privredni rat i mobilizacija ratne privrede* u časopisu »Veliki vojni almanah«, 1937.
Štajnic dr Leon: *Problemi međunarodne razmene dobara u ekonomskom ratu*, Beograd, 1940.
Aleksić Nikola: *Ratna privreda i privredni rat*, članak u časopisu »Narodna odbrana« br. 39/39.
Henri Mihalski: *Prvih 100 časova nuklearnog rata*, Varšava 1967.

¹⁵ Poznato je da mnoge zemlje stvaraju znatne zalihe sirovina i tzv. kritičnih materijala i sistematski ih zadržavaju. SAD su, na primer, još 1951. god. donele zakon o stvaranju zaliha stratejskih sirovina i materijala u vrednosti od 8 milijardi dolara. Do 1970. godine te zalihe su se povećale na oko 11 milijardi. U nekim zemljama (Švajcarskoj, Švedskoj), u okviru organizacije opšteg sistema odbrane, postoji i sektor za ekonomsku odbranu koji se pored ostalog stara o blagovremenom stvaranju zaliha stratejskih sirovina i uslova za nostara o blagovremenom stvaranju zaliha stratejskih sirovina i uslova za normalno funkcionisanje ratne privrede.